ni saqlashga yordam berishga qaratilgan. Ushbu tadqiqotning qiymati shundaki, u yosh olimlarni akademik yozuvning murakkabliklarini yengishga va plagiatning oldini olishga yo‘naltiruvchi aniq ko‘rsatmalar berishga qaratilgan. Axloqiy yozuv amaliyotini targ‘ib qilish va to‘g‘ri manba ko‘rsatishning ahamiyatini ta’kidlash orqali tadqiqotchilar o‘z sohalarida bilimlarni rivojlantirishga hissa qo‘shishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). Jan, Y. Chinese journal finds 31% of submissions plagiarized. Buyuk Britaniya, Nature, 2010, 153-bet.

(2). Roka, Yam. Plagiarism. Types, Causes and How to Avoid This Worldwide Problem. Nepal, Nepal Journal of Neuroscience, 2017, 2–6-betlar.

(3). Holli, O., Scott, S., Elson, D. Five Simple Rules to Avoid Plagiarism. Buyuk Britaniya. Annals of biomedical engineering, 2013, 1–2-betlar.

(4). Helgesson, G., Eriksson, S. Plagiarism in research. Niderlandiya, Medicine Health Care and Philosophy. 2015, 91–101-betlar.

(5). Elov B., Murodbekova Sh. Matnlarni plagiatga tekshirish dasturiy ta’minotini yaratish. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat O‘zbek tili va adabiyoti universiteti “Kompyuter lingvistikasi: muammolar, yechim, istiqbollar” xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya, Toshkent, 2022, 261-bet.

Saydazimov Kamol Tulkunovich (Toshkent Pediatriya tibbiyot instituti “Ijtimoiy fanlar, pedagogika va psixologiya” kafedrasi katta o‘qituvchisi)

YOSHLAR DUNYOQARASHIDA BAHO VA NORMALARNING EMPIRIK TAHLILI

Annotatsiya. *Mazkur maqolada Yoshlar dunyoqarashida baho va normalar shakllanishining empirik tahlili amalga oshiriladi. Yoshlar ongida ijtimoiy va madaniy omillarning ta’siri, qadriyatlar iyerarxiyasi va ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi normalarning ahamiyati o‘rganiladi. Shuningdek, yoshlar o‘rtasidagi qadriyatlar va normalarning o‘zgaruvchanligi, ularning ijtimoiy jarayonlarga ta’siri muhokama qilingan.*

Kalit so‘zlar: *yoshlar dunyoqarashi, baho va normalar, empirik tahlil, qadriyatlar, ijtimoiy normalar, madaniy omillar, ijtimoiy jarayonlar.*

Сайдазимов Камол Тулкунович (старший преподаватель кафедры “Социальные науки, педагогика и психология” Ташкентского педиатрического медицинского института)

ЭМПИРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЦЕННОСТЕЙ И НОРМ В МИРОВОЗЗРЕНИИ МОЛОДЕЖИ

Аннотация. *В данной статье проводится эмпирический анализ появления ценностей и норм в мировоззрении молодежи. Изучено влияние социальных и культурных факторов, иерархии ценностей и значения норм, регулирующих социальные отношения, на сознание молодежи. Также обсуждалось изменение ценностей и норм среди молодежи и их влияние на социальные процессы.*

Ключевые слова: *мировоззрение молодежи, ценности и нормы, эмпирический анализ, ценности, социальные нормы, культурные факторы, социальные процессы.*

Saydazimov Kamol Tulkunovich (Senior Lecturer of the Department of Social Sciences, Pedagogy and Psychology at Tashkent Pediatric Medical Institute)

EMPIRICAL ANALYSIS OF VALUES AND NORMS IN THE WORLDVIEW OF YOUTH

Annotation. *This article provides an empirical analysis of the emergence of values and norms in the worldview of young people. The influence of social and cultural factors, the hierarchy of values and the meaning of norms regulating social relations on the consciousness of young people has been studied. Changing values and norms among young people and their impact on social processes were also discussed.*

Key words: *Worldview of youth, values and norms, empirical analysis, values, social norms, cultural factors, social processes.*

Kirish (Introduction). Bugun O‘zbekiston Respublikasida yoshlar jamiyatning eng faol qatlami sifatida ijtimoiy jarayonlarda muhim o‘rin tutadi. Ularning dunyoqarashi, qadriyatlari va normalari jamiyatning umumiy ma’naviy va madaniy rivojlanishini belgilab beradi. Shu bois yoshlar ongida shakllanadigan baho va normalarni tahlil qilish zamonaviy ijtimoiy ilmiy tadqiqotlarda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Yoshlar dunyoqarashi ko‘plab omillar ta’sirida shakllanadi, jumladan, oila muhiti, ta’lim, madaniyat, ommaviy axborot vositalari va raqamli muhitning ta’siri asosiy o‘rin tutadi. Bugungi globallashuv sharoitida madaniy ta’sirlar va axborot manbalari xilma-xil bo‘lib, ular yoshlarning dunyoqarashiga nisbatan ko‘proq ta’sir o‘tkazmoqda. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar va zamonaviy axborot texnologiyalari yoshlarning jamiyatdagi qadriyatlar va normalarni qabul qilish yoki qayta shakllantirish jarayonida muhim rol o‘ynaydi.

Sotsiologik tadqiqotlar yoshlar o‘rtasida qadriyatlarning o‘zgaruvchanligini ko‘rsatadi. Jumladan, yoshlar, ko‘pincha, individga yo‘naltirilgan qadriyatlarni – shaxsiy erkinlik, ijodkorlik va individuallikni

ustun qo‘yadilar. Buning sababi, globallashuv jarayonlari va raqamli kommunikatsiya vositalarining keng tarqalishidir.

Qadriyat baholanovchi obyekt qanday bo‘lishi kerakligi haqida subyektning fikri bilan obyektning o‘zi o‘rtasidagi munosabat orqali ifodalanadi. Agar obyekt unga qo‘yiladigan talablarga mos bo‘lsa, ya’ni qanday bo‘lishi kerak bo‘lsa, shunday bo‘lsa, “yaxshi” (ijobiy qimmatga ega) deb qabul qilinadi. Talabga javob bermaydigan obyekt esa “yomon” (salbiy qimmatga ega) deb baholanadi [2;87-b.].

Normalar ijtimoiy tartibni saqlab qolishda muhim mexanizm bo‘lib, ular jamiyatdagi o‘zaro munosabatlarni muvofiqlashtirib turadi. Yoshlar, ko‘p hollarda, normalarni tanqidiy ravishda qabul qiladilar, ularni yangi sharoitlarga moslashtiradilar yoki rad etgan holda, yangi normalarni shakllantiradilar. Bunday jarayon ijtimoiy o‘zgarishlarning asosi sifatida namoyon bo‘ladi.

Baholash jarayonida yoshlar shaxsiy va jamoaviy manfaatlarni uyg‘unlashtirishga harakat qiladilar. Masalan, ular bir vaqtning o‘zida, o‘z mustaqilligini saqlab qolishga va jamoa bilan aloqalarni mustahkamlashga intilgan holda, turli holatlarga mos ravishda qarorlar qabul qiladilar. Bunday dixotomiya yoshlar dunyoqarashidagi o‘ziga xosliklarni belgilab beradi. Shuningdek, yoshlar o‘rtasidagi qadriyatlar va normalarning shakllanishi jamiyatdagi iqtisodiy, siyosiy va madaniy jarayonlar bilan uzviy bo‘lgan. Iqtisodiy barqarorlik va siyosiy holat yoshlar ongidagi baho va normalarni mustahkamlashga yoki ularning o‘zgarishiga ta’sir qiladi. Masalan, iqtisodiy imkoniyatlar va ijtimoiy kafolatlar yuqori bo‘lgan jamiyatlarda yoshlar an’anaviy qadriyatlarga e’tiborli bo‘lib, ijtimoiy normalarga ko‘proq moslashadilar.

Jamiyatning axloqiy hayoti deb kishilarning ishlab chiqarish jarayonini tashkil etishda, ijtimoiy-siyosiy va huquqiy faoliyatida, oilasida va kundalik turmushida yuzaga keladigan munosabatlar; ularning xulq-atvori, yurish-turishi; adolat, sadoqat, burch, baxt kabi bir qator tushunchalarda ifodalanadigan munosabatlarning majmuyiga aytiladi [3;280-b.].

Yoshlar dunyoqarashini chuqurroq o‘rganish jamiyatning ma’naviy va madaniy salohiyatini mustahkamlash uchun muhimdir. Bu jarayonda ta’lim va tarbiya tizimining roli katta ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy ta’lim yoshlarni tanqidiy fikrlashga, ijtimoiy va shaxsiy mas’uliyatni anglashga o‘rgatishi lozim. Shuningdek, yoshlarning ijtimoiy jarayonlardagi faol ishtirokini ta’minlash uchun tegishli shart-sharoitlarni yaratish muhimdir.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Tahlil yoshlar dunyoqarashida baho va normalarning shakllanish jarayonini yanada chuqurroq anglash uchun imkoniyat beradi. Bu esa jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy jarayonlarni samarali boshqarishga ko‘maklashadi. Yoshlar dunyoqarashi jamiyatning barqaror rivojlanishida muhim rol o‘ynashi sababli, uni chuqur o‘rganish ilmiy va amaliy jihatdan katta ahamiyatga ega. Yoshlar ongida shakllanadigan baho va normalar nafaqat shaxsiy qarorlarga, balki ularning jamiyatdagi ijtimoiy rollarini bajarishga ham ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu jarayonda madaniy an’analar, globallashuv va texnologik rivojlanish kabi omillarning o‘zaro ta’siri yoshlarning dunyoqarashida muhim o‘rin tutadi.

Birinchidan, yoshlar ongida qadriyatlar iyerarxiyasining shakllanishi ijtimoiy ta’sirlar natijasida sodir bo‘ladi. Oila tarbiyasi yoshlar uchun birinchi ijtimoiy muhit sifatida ularning qadriyatlarini aniqlaydi. Tarixiy va madaniy an’analar esa jamiyatdagi umumiy qoidalarni saqlab turishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, yoshlar, ko‘pincha, o‘zlariga xos “yangi qadriyatlar”ni yaratadilar, ular ijtimoiy va shaxsiy manfaatlarni uyg’unlashtiruvchi mexanizm vazifasini o‘taydi.

Odamlarning turli hayot shakllarida ifoda etiladigan, qadrlanuvchi obyektlar subyektivlik pozitsiyasidan kelib chiqadi. Hozirgi kunda monogam hayot kechirish ma’qullaydiganlar lageri monogam hayot kechirayotganlarni ma’qullashi uchun emas, balki o‘zlari shu pozitsiyada bo‘lganliklari uchundir [4;82-b.].

Ikkinchidan, raqamli axborot vositalari va internet muhiti yoshlar dunyoqarashiga keskin ta’sir ko‘rsatmoqda. Zamonaviy yoshlar o‘zlarining axborot manbalari sifatida ijtimoiy tarmoqlardan keng foydalanadilar, bu esa ularning normalarga munosabatini o‘zgartirishga olib keladi. Masalan, global ommaviy axborot vositalari orqali yetkaziladigan universal qadriyatlar mahalliy an’analar bilan qarama-qarshilikka tushishi mumkin. Bu holat yoshlarning shaxsiy qadriyatlarini shakllantirishda ixtilofli vaziyatlarni keltirib chiqaradi.

Uchinchidan, yoshlar orasida individualizmga bo‘lgan qiziqish o‘sib bormoqda. Bu jarayon shaxsiy maqsadlar, manfaatlar va erkinlikni qadrlash orqali namoyon bo‘ladi. Lekin, bir vaqtning o‘zida, jamoaviylik va ijtimoiy mas’uliyat kabi qadriyatlar ham saqlanib qolmoqda. Bunday dixotomiya yoshlarning ijtimoiy rollarini to‘g‘ri belgilash uchun mkoniyat yaratadi.

To‘rtinchidan, yoshlar ongidagi normalarning shakllanishi iqtisodiy va siyosiy sharoitlarga bevosita bo‘lgan. Masalan, siyosiy barqarorlik mavjud bo‘lgan joylarda yoshlar ko‘proq ijtimoiy me’yorlarga mos

bo‘lishga moyil bo‘ladilar. Shu bilan birga, iqtisodiy tanglik va siyosiy notinchlik sharoitida yoshlar mavjud normalarni rad etib, yangi qoidalar yaratishga harakat qiladilar.

Psixologik jihatdan yoshlar baholash jarayonida emotsional va ratsional yondashuvlarni uyg‘unlashtirishga harakat qiladilar. Ular, ko‘pincha, shaxsiy manfaatlarni ijtimoiy vazifalar bilan birlashtiruvchi qarorlar qabul qiladilar. Bu jarayonda ta’lim va tarbiya tizimi yoshlar ongida axloqiy me’yorlar va ijtimoiy munosabatlarga doir tushunchalarni mustahkamlashda asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi. Shu nuqtayi nazardan, yoshlar dunyoqarashini o‘rganish nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishi uchun, balki jamiyatdagi barqarorlik va ijtimoiy birdamlikni ta’minlash uchun ham zarur. Mazkur tadqiqotlar orqali yoshlarning ijtimoiy normalar va qadriyatlarini chuqurroq anglashga va ularning ijtimoiy faolligini rag‘batlantirishga imkon beradigan tavsiyalar ishlab chiqilishi mumkin.

Yoshlar ongida shakllanadigan baho va normalar jamiyatdagi o‘zaro munosabatlar tizimini tartibga solishda muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, zamonaviy jamiyatda axborot oqimining kuchayishi va global madaniyat ta’siri yoshlarning dunyoqarashini shakllantirish jarayonida yangicha tendensiyalarni keltirib chiqarmoqda. Mazkur jarayonda shaxsiy va ijtimoiy qadriyatlarning o‘zaro ta’siri yaqqol namoyon bo‘ladi. Masalan, shaxsiy qadriyatlarga bo‘lgan e’tibor o‘sishi bilan birga, jamiyatga xos an’anaviy qadriyatlarning ahamiyatini saqlab qolish ehtiyoji ham sezilarli darajada oshmoqda. Yoshlar o‘z mustaqil qarorlarini qabul qilish jarayonida shaxsiy manfaatlarini ustuvor, deb biladilar, biroq jamiyatdagi ijtimoiy me’yorlar bilan bo‘lgan cheklovlarni ham inobatga oladilar. Bunday muvozanat yoshlarning shaxsiy va ijtimoiy o‘zaro munosabatlarda o‘ziga xos yondashuvlarini shakllantiradi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Ta’lim jarayonida yoshlar ongidagi baho va normalarning shakllanishiga katta ta’sir ko‘rsatadigan omillardan biri – bu pedagogik yondashuvlar va o‘quv muhiti. Mukammal ta’lim tizimi nafaqat bilim berish, balki yoshlar ongida ijtimoiy mas’uliyatni shakllantirishga qaratilgan bo‘lishi lozim. Buning uchun ta’lim muassasalarida amaliy mashg‘ulotlar, ijtimoiy loyihalar va axloqiy muhokamalar tashkil etilishi muhim. Bu jarayon yoshlarning ijtimoiy normalarga hurmat bilan qarashini ta’minlaydi va shaxsiy qadriyatlarini mustahkamlaydi.

Shuningdek, yoshlar ongida axborot texnologiyalarining ta’siri kundan kun sezilarli bo‘lib bormoqda. Zamonaviy yoshlar axborotni, asosan, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalar orqali qabul qiladilar. Bu axborot manbalaridagi turli xil kontent yoshlarning qadriyatlar iyerarxiyasiga ham ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, ijtimoiy tarmoqlarda keng tarqalgan turli madaniy trendlar yoshlarning an’anaviy me’yorlar bilan yangi, global qadriyatlar o‘rtasida tanlov qilishlariga olib keladi. Bu holatda yoshlarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, ularning ongidagi noxolis ta’sirlarning oldini oladi. Jamiyatdagi iqtisodiy va siyosiy o‘zgarishlar ham yoshlar ongidagi normalar va qadriyatlarning shakllanishiga ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, barqaror iqtisodiy sharoitlar yoshlarning ijtimoiy normalarga ijobiy munosabatini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, siyosiy notinchlik yoshlarning mavjud normalarni qayta ko‘rib chiqishga va ularni o‘zgacha shaklda qabul qilishga undaydi. Bunday jarayonlarda yoshlar o‘z dunyoqarashini qayta shakllantirib, shaxsiy va ijtimoiy masalalarga yondashuvlarini o‘zgartirib boradi. Eng muhimi, yoshlar o‘rtasidagi ijtimoiy-axloqiy tarbiya jarayonlarini samarali yo‘lga qo‘yish orqali jamiyatda barqarorlik va birdamlikni ta’minlash mumkin. Bu jarayonda ta’lim, axborot texnologiyalari, madaniy tadbirlar va faoliyatdagi integratsiya muhim ahamiyatga ega.

Shaxsning shakllanishi ikki tomonlama jarayonni o‘zida aks ettirib, unda kundalik muloqot jarayoni, insonlar o‘rtasida fikr, mulohazalar bilan almashinish, chuqur munozaralar alohida ahamiyatga ega [5; 43-b.].

Jamiyat va davlat yoshlarning ijtimoiy rollarini aniq belgilab berishi va ularni rag‘batlantirish uchun aniq strategiyalar ishlab chiqishi zarur. Qisqa qilib aytganda, yoshlar dunyoqarashida baho va normalarning empirik tahlili zamonaviy jamiyatning ma’naviy rivojlanishi va barqarorligini ta’minlashda o‘ta muhim o‘rin tutadi. Bu jarayonda yoshlar qadriyatlari va normalarini chuqur o‘rganish, ularni tanqidiy baholash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish zarur. Bunday yondashuv jamiyatda madaniy va ijtimoiy integratsiyani mustahkamlashga ko‘maklashadi.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Yoshlar dunyoqarashida baho va normalarning shakllanishi jamiyatning ma’naviy, madaniy va ijtimoiy barqarorligini ta’minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Yoshlar ongidagi qadriyatlar va normalarning shakllanishiga turli omillar – oila tarbiyasi, ta’lim, madaniyat, iqtisodiy va siyosiy muhit, shuningdek, raqamli axborot vositalari ta’sir ko‘rsatadi. Bu omillar o‘zaro bo‘lganlikda yoshlarning dunyoqarashidagi individual va ijtimoiy qadriyatlarning uyg‘unlashuvini belgilaydi. Tadqiqotlar shundan dalolat beradiki, yoshlar o‘z qadriyatlarini shakllantirish jarayonida an’anaviy va zamonaviy ta’sirlar o‘rtasida muvozanat saqlashga harakat qiladilar. Ularning ongida

shaxsiy erkinlikka intilish bilan birga, jamoaviy mas'uliyat va ijtimoiy hamjihatlikni qadrlash sezilarli darajada saqlanib qolmoqda. Ayniqsa, raqamli muhitdagi axborot manbalari yoshlarning dunyoqarashiga ta'sir etuvchi asosiy vositalardan biriga aylangan. Yoshlar dunyoqarashidagi qadriyatlar va normalarni chuqurroq o'rganish, ularni tarbiyalash va ijtimoiy jarayonlarga jalb etishda zamonaviy yondashuvlarni ishlab chiqish zarur. Ta'lim va tarbiya jarayonida yoshlarni tanqidiy fikrlashga, ijtimoiy mas'uliyatni anglashga o'rgatish, shuningdek, ularning ijtimoiy rollarini aniqlashtirish jamiyatning umumiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, yoshlar dunyoqarashini shakllantiruvchi qadriyatlar va normalarni o'rganish nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishi uchun, balki jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlik va ma'naviy tiklanish uchun ham ulkan ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqotlar natijalari yoshlarning ijtimoiy faolligini rag'batlantirish, ularning ma'naviy-axloqiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va barqaror jamiyat qurishga qaratilgan chora-tadbirlarni belgilashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

(1). Sh.M.Mirziyoyev. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. "O'zbekiston", T., 2017, 486-bet.

(2). A.A.Ивин. Основания логики оценок. Москва, 2015.

(3). J.Y.Yaxshilikov, N.E.Muxammadiyev. Falsafa. Darslik, Samarqand, 2021.

(4). Макеева Л.В. Объективность ценностей и проблема реализма. История философии. Вып. № 5, с. 46.

(5). К.Х.Ханазаров. К проблеме философии языка. "Узбекистан", Т., 2007, с. 133.

Umarova Zebiniso Nizom qizi (Buxoro davlat universiteti tayanch doktoranti; znjurayeva@gmail.com)

CHET TILI O'QITISH JARAYONIDA MADANIYATNING O'RNI HAMDA UNI AMALDA QO'LLASH YO'LLARI

Annotatsiya. *Madaniyat chet tili o'qitish jarayonida eng asosiy konseptlardan biri hisoblanadi. Biroq ko'p hollarda madaniyat chet tili darslarida o'qituvchilar tomonidan grammatika va so'z boyligi singari turli texnika va metodlar yordamida alohida e'tibor bilan o'rgatilmaydi. Ushbu maqolada chet tili o'qituvchilari uchun madaniyat va uning o'ziga xos xususiyatlarini turli texnika va mashqlar yordamida o'qitish, XXI asr o'quvchisining kommunikativ qobiliyatini shakllantirish kabi masalalar muhokama qilingan.*

Kalit so'zlar: *til, madaniyat, chet tili o'qitish jarayoni, zamonaviy metodologiya, kognitiv, ta'limiy va tarbiyalovchi maqsad, madaniy kapsula, madaniy klaster, madaniy assimilator, baholash.*

РОЛЬ КУЛЬТУРЫ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ И ПУТИ ЕЕ ПРАКТИЧЕСКОГО ПРИМЕНЕНИЯ

Аннотация. *Культура является одним из важнейших понятий в процессе обучения иностранному языку. Однако во многих случаях культура не преподается преподавателями на уроках иностранного языка с особым вниманием, используя различные приемы и методы, например, грамматику и лексику. В данной статье рассматриваются такие вопросы, как культура преподавания и ее особенности для преподавателей иностранного языка с помощью различных приемов и упражнений, формирующих коммуникативную способность студента XXI века.*

Ключевые слова: *язык, культура, процесс обучения иностранному языку, современная методика, познавательная, учебно-воспитательная цель, культурная капсула, культурный кластер, культурный ассимилятор, оценка.*

THE ROLE OF CULTURE IN THE PROCESS OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE, AND WAYS TO APPLY IT IN PRACTICE

Annotation. *Culture is one of the most important concepts in foreign language teaching. However, in general, culture is not taught by teachers with attention using techniques and methods, such as grammar and vocabulary. This article examines some matters and specific features of teaching culture with the help of effective techniques and exercises forming communicative skills of the student of 21st century.*

Key words: *language, culture, process of foreign language teaching, modern methodology, cognitive, educational and behavioural objective, cultural capsule, cultural cluster, cultural assimilator, evaluation.*

Kirish. Har bir jamiyatning turmush tarzi, taraqqiyoti, qadriyatlari va an'analarini belgilab beruvchi omillardan biri bu uning o'ziga xos madaniyatidir. Madaniyat aynan bir jamiyatda yashovchi insonlarning